

Boj s větrnými mlýny aneb činnost edukátora v Severočeské galerii výtvarného umění v Litoměřicích

Olga Kubelková

Ve svém příspěvku bych chtěla motivovat ty edukátory, kteří stejně jako já narážejí při své práci na nejrůznější limity. Přesto se dá i za těchto omezených podmínek dosáhnout velice dobrých výsledků.

Severočeská galerie spravuje čtyři objekty, ve kterých jsou stálé expozice a výstavní prostory. Pro edukační činnost je využívána hlavní budova galerie, ve které je stálá expozice českého výtvarného umění 13. až počátku 20. století. Ve dvou patrech jsou i prostory pro krátkodobé výstavy.

Bohužel dlouhodobě není ve stálé expozici kompletně vystaveno umění 20. a 21. století. Zásadním limitem je chybějící šatna a nedostatečná kapacita toalet, kde je pouze jedna toaleta pro dámy a jedna pro pány. Výtvarný ateliér není k dispozici, a tak se veškerá edukační práce odehrává mezi vystavenými exponáty.

Bývalý jezuitský kostel Zvěstování Panně Marii je využíván pro krátkodobé výstavy pouze sezónně, a to zhruba od května do října. Bohužel nemá žádné zázemí, a to ani toalety a šatnu. Pro edukační práci je prakticky nevyužitelný hlavně z důvodu velké zimy, a to i v letních měsících.

Muzeum a galerie litoměřické diecéze se nachází v pozdně gotickém domě. To znamená sice krásné sbírky, ale umístěné ve čtyřech malých místnostech, které mají výměru 6 x 7 metrů nezastavěné plochy. Pokud připočteme exponáty a vitríny, je možno tuto expozici využívat jen pro menší skupiny na komentované prohlídky. Výtvarná nebo vědomostní aktivita tady není z edukačního hlediska možná.

Expozice naivního umění a art brut se nachází ve čtyřech výškových úrovních. Ve špatně přístupném sklepě, kde je i toaleta, v přízemí a v prvním patře a půdě, které jsou přístupné pouze po venkovním schodišti. Budovy galerie, kde se nacházejí expozice a výstavy, nejsou vzájemně propojené.

V Severočeské galerii výtvarného umění v Litoměřicích pracuje 31 zaměstnanců, z toho 16 kustodů a pokladníků. V roce 2016 se uskutečnilo 10 krátkodobých výstav, které navštívilo 15 044 návštěvníků. Zřizovatelem litoměřické galerie je Ústecký kraj. Sídlíme v malém městě – Litoměřice mají 24 451 obyvatel.

Vystudovala jsem obor teorie a řízení kultury na filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Už během studia na gymnáziu i na vysoké škole jsem se zabývala nabídkou kulturních institucí pro návštěvníky. Po dokončení školy jsem nastoupila 1. 9. 1989 do Severočeské galerie výtvarného umění v Litoměřicích, kde pracuji stále. Mám tak na pozici kulturně výchovného pracovníka/lektora/edukátora praxi 28 let.

I když podmínky v naší galerii nejsou zdaleka optimální zejména proto, že zde neexistuje výtvarný ateliér a nemám na edukaci ani vlastní rozpočet, v roce 2016 jsem koncipovala a zrealizovala 170 vzdělávacích programů pro 3208 návštěvníků, zejména pro různé typy škol. Za celou svoji praxi jsem realizovala 2582 vzdělávacích programů pro 52 152 návštěvníků.

Největší skupinou návštěvníků u vzdělávacích programů jsou základní školy. Z celkových 170 vzdělávacích programů jich 108 tvořily právě základní školy, 33 mateřské školy, 10 střední školy, 12 speciální školy a 7 ostatní skupiny, kam patří třeba kluby seniorů a turistů.

Pro mateřské školy připravuji 4–5 setkání v galerii ročně. Snažím se dialogy před výtvarnými díly, krátkými dramatickými etudami a hrou přiblížit svět umění předškolákům. Dříve jsem zasílala nabídku na celý kalendářní rok dopředu, ale to se neo-

svědčilo hlavně z toho důvodu, že mateřské školy pracují v systému školního roku a galerie v systému kalendářního roku. Výstavy v litoměřické galerii autorky připravují externisté ve spolupráci s kurátory galerie, takže často do poslední chvíle nevím, jaký je koncept a výběr děl pro konkrétní výstavu. Těžko lze pak rok dopředu koncipovat název a anotaci vzdělávacího programu. Spolupracuji se všemi 12 mateřskými školami v Litoměřicích, dalšími z okolí města a dvěma přípravnými třídami.

Pro základní školy je od roku 2002 připraveno 11 programů ke stálé expozici. Od roku 2004 také připravuji ke každé krátkodobé výstavě mimo dobu prázdnin 2–3 vzdělávací programy. Osvědčila se mi spolupráce s odborem školství, kultury, sportu a památkové péče města Litoměřice, který každý měsíc připravuje porady pro ředitele všech základních škol ve městě. Mohla jsem tak na jedné z porad seznámit všechny ředitele s nabídkou galerie. Postupně jsem si také vytvořila kontaktní elektronický adresář přímo na pedagogy.

Komplikovaná je spolupráce se středními školami. Stále existuje u pedagogů představa, že programy v galerii jsou zejména pro výtvarnou výchovu. Ta se učí jen na dvou středních školách ve městě. Skupiny středoškoláků, pokud přijdou, navštěvují hlavně komentované prohlídky, vzdělávací programy s vědomostní nebo výtvarnou aktivitou preferují střední školy mimo Litoměřice v rámci školních výletů nebo projektových dnů. V některých případech byly studentům středních škol určené také animace, které připravovali studenti katedry výtvarné výchovy pedagogické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Se změnou vyučujícího tyto animace již neprobíhají.

Systematicky od roku 2006 spolupracuji se skupinou mentálně postižených návštěvníků. Poprvé jsme se společně setkali u výstavy ilustrátorky Vlasty Baránkové, abychom zjistili, jestli vzájemná spolupráce vyhovuje oběma stranám. Od té doby začala naše systematická nabídka vzdělávacích programů pro tuto cílovou skupinu, která směřovala do speciálních škol a institucí, které s těmito klienty spolupracují. Podařilo se mi získat i finance z nadace, díky kterým jsem mohla zakoupit nastavitelné skládací stolky, které mohou při práci využít vozíčkáři, protože se v některých případech jedná o kombinované vady, nebo třeba speciální výtvarné potřeby. V současnosti spolupracujeme s několika třídami Základní školy speciální, Základní školy praktické a Praktické školy v Litoměřicích.

Připravuji také programy pro děti ze sociálně nepodnětného prostředí. Dlouhodobě a systematicky spolupracuji s přípravnou třídou Základní školy Na Valech v Litoměřicích, ve které se na povinnou školní docházku připravují romské děti a děti přistěhovalců a menšin. Tato přípravná třída navštěvuje vzdělávací programy ke každé výstavě. Jsou to velice vděční návštěvníci, kteří díky této spolupráci zlepšují komunikaci a jemnou motoriku.

Agenda edukátorky obsahuje kromě koncepce a realizace vzdělávacích programů pro různé typy škol i volnočasovou nabídku pro další cílové skupiny. Od roku 1987 existoval v Severočeské galerii výtvarného umění v Litoměřicích Klub přátel galerie. 1. 1. 2017 byl však rozpuštěn, protože by nezvládl kompletní agendu spolku, na který se musel k tomuto datu převést. Členskou základnu tvořili zejména senioři, kterým by se musel výrazně zvýšit finanční příspěvek, aby pokryl poštovné, honoráře za přednášky, které připravují zejména externí odborníci, a prostředky na osobu, která by

zpracovávala daňové přiznání. Adresář členů ale s jejich svolením zůstal, takže připravuji jarní a podzimní cyklus přednášek, komentovaných prohlídek a zájezdů za uměním.

Zájezdy se seniory by svými příběhy vydaly na celou knihu. I když mám na starost jen organizační stránku, musím být, zejména při vícedenních zájezdech, k dispozici nonstop. Znamená to tak pomoc technickou při otevírání střešních oken nebo kontroly odevzdaných klíčů před opuštěním hotelu. Důležitá je i psychologická podpora při hledání ztracených účastníků zájezdu a řešení drobných konfliktů. Praktická podpora při posledním zájezdu do Lednice znamenala například hledání spodních zubů, bez kterých by se účastnice zájezdu neobešla.

Legendární byly dva pokusy tří denního zájezdu do Pasova. První pokus jsme ani nezačali, protože Pasov, který leží na soutoku tří řek, postihla povodeň, takže jsem mohla jen virtuálně sledovat, jak kostel, ve kterém jsme měli rezervovaný varhanní koncert, zaplavuje do dvanácti metrů voda. Druhý pokus o rok později byl ještě dramatičtější. Objednaný autobus měl zásadní problémy už při cestě do Prachatic, kde jsme měli sjednané ubytování. V kopcích se pohyboval rychlostí kolem dvaceti kilometrů.

Druhý den se zdálo, že jsou všechny závady odstraněny, takže jsme mohli vyrazit do Pasova. Zhruba pět kilometrů za Prachaticemi hlásili cestující ze zadní části autobusu, že cítí kouř. Autobus zastavil a cestující vystoupili. Naštěstí. Když řidič zvedl kryt motoru, už šlehaly plameny. Hasicí přístroj situaci jen zhoršil. Když přijeli hasiči, nebylo už co zachraňovat. Za 12 minut autobus kompletně shořel a zůstala jen konstrukce. Protože v červnu byla okurková sezóna, dostali jsme se do všech zpravodajských

Vzdělávací program pro mentálně handicapované návštěvníky k výstavě Zdenky Marie Novákové. |

relací a bulvárních plátků. Celý večer jsem řešila zápisy hasičů, policie a záchranky, která našťastí nezasahovala.

Požár se stal na rozcestníku turistických značek, takže se účastníci zájezdu vrátili pěšky zpět do Prachatic. Druhý den nám byl poslán náhradní autobus, ale nikdo neměl odvalu do Pasova vyjet. Zvolili jsme náhradní trasu s prohlídkou Písku. Po zájezdu jsem se pak snažila poskytnout pomoc s vyřizováním pojistek těm účastníkům zájezdu, kteří přišli o peníze a klíče od hotelu nebo auta. Pokud někde ve zprávách vidím nehodu autobusu, mám k tomu po této zkušenosti zdravý respekt, protože vím, že jsme mohli dopadnout mnohem hůř.

Další pracovní agendou je koncepce programu, příprava od špendlíku po výplatu honorářů účinkujících a realizace výtvarných dílen. V současnosti se tyto dílny z 4–5 díky důvodům, kterým se budu dále věnovat, zredukovaly na dvě, a to Muzejní noc a Den otevřených dveří.

Jako kurátorka připravuji téměř každý rok hlavně ilustrátorské výstavy, které patří mezi návštěvníky nejnavštěvovanější. K těm nejúspěšnějším patřily výstavy Jiřího Trnky, Zdeňka Buriana a Josefa Lady.

Bohužel na všechnu výše uvedenou práci jsem v galerii sama, což je velice svazující. Vždy se pracuje lépe v týmu. V galerii se nemám s kým poradit nebo u koho hledat inspiraci. Všichni mají pocit, že to musím nějak zvládnout, což se v zájmu návštěvníků za cenu maximálního vyčerpání taky většinou musí stát.

V současné době je tato situace v takovém stavu, že pokud se v budoucích letech nenajde jiné řešení – aktivní podpora a účast na těchto aktivitách dalších zaměstnanců nebo přijetí další edukátorky, nebude možné zejména volnočasové aktivity realizovat.

Praktikanti jsou k dispozici pouze v jarních měsících a ve většině případů není možné je nechat samostatně pracovat. Jsou pouze k ruce, a i když je to vítaná pomoc, hlavní část zůstává na mě.

Komunitní projekt Den dýní v roce 2015. |

Síť dobrovolníků, kteří se rekrutovali z mých přátel, se prakticky rozpadla. Nebyli totiž k dispozici zaměstnancům galerie, jak je to běžné, ale sami měli plnou odpovědnost za aktivity, které realizovali. To nebylo možné dlouhodobě bez podpory vedení a zaměstnanců galerie udržet.

Manžel a dva synové se samozřejmě všech akcí zúčastňují také. Jako fotografové, nosiči židlí a aparatury, dozor ve sbírkách a kopírovači a střihači všeho, co je potřeba. Bohužel se takto zúčastňují už téměř 15 let. Starší syn je v současné době na vysoké škole a mladší ho bude v dalším roce pravděpodobně následovat. Nepředpokládám, že by tak v dalších letech trávili víkendy v galerii náhradou za zaměstnance. Všem, kteří mi doposud s realizací volnočasových akcí pomáhali, patří velký dík.

Jediný, kdo se z galerie těchto akcí zúčastňuje, jsou z podstaty své práce pokladní a kustodi. Příležitostně pak fotograf nebo správce, přestože zaměstnanci mají nárok na náhradní volno, kdežto dobrovolníci mají nárok na dva chlebíčky. Pokud by Severočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích disponovala výtvarným ateliérem s dostatečnou kapacitou, ubylo by stresujících situací při práci mezi sbírkovými díly. Pak by se celkově zlepšila i situace s ostrahou expozic a výstav.

I když předchozí text nebyl příliš optimistický, nikdy jsem práci s návštěvníky nevzdala. Proto se mohu pochlubit tím, že podíl vzdělávacích programů a volnočasových aktivit v mé gesci se na celkové návštěvnosti podílí 32 %. Jsme součástí kulturního dění ve městě, a i když jsme zřizovaní krajem, jsem zvána na všechna jednání, kde se problematika kultury řeší.

Mám za sebou úspěšné projekty, na kterých vzájemně spolupracovalo více institucí ve městě. Jedním z nich je Maxisvět Maxipsa Fíka, na kterém se podílela knihovna, dům kultury, divadlo, kino, dům dětí a mládeže a ekologické centrum. Cílem bylo po celou dobu výstavy Jiřího Šalamouna nabízet dětským návštěvníkům program, který by představoval tvorbu a ilustrace Jiřího Šalamouna a jeho postavy Maxipsa Fíka z dalších pohledů, které v litoměřické galerii nebyly z prostorových důvodů možné.

Téměř na všech akcích projektu bylo dobrovolné vstupné. Závěr proběhl přímo v galerii, kde byli vylosováni ti dětské návštěvníci, kteří navštívili nejvíc akcí. Zároveň probíhal i výstavní workshop a soutěže. Dokonce se podařilo zapůjčit jednu ze dvou existujících masek Fíka, která se v průběhu akce objevila mezi dětmi. Tento projekt měl i další rozměr. Všechny dobrovolné příspěvky jsme na závěr předali „méně šťastným Fíkům“ do psího domova v Řepnici.

K Muzejní noci se z naší iniciativy přidalo postupně šest dalších institucí, takže jsme se stali nejmenším městem s nejvíce otevřenými kulturními organizacemi s programem zdarma. Díky tomu jsme také v roce 2017 byli osloveni s tím, aby se v našem městě uskutečnilo Národní zahájení Festivalu muzejních nocí.

V roce 2016 jsem se zúčastnila stáže v muzeích umění v Amsterdamu, kde bylo vidět, že edukační práce tam má v muzejní praxi své místo a že jsou jí vytvořeny perfektní podmínky z hlediska personálního i materiálně technického. Věřím, že i u nás už svítá edukátorům na lepší časy.

Tímto příspěvkem jsem chtěla povzbudit všechny edukátory a ukázat jim, že s velkým osobním úsilím se dají některé limity překonat. Díky trpělivosti a dlouhodobým výborným výsledkům se v současnosti mění situace k lepšímu.